

Förundersökning i Gemla

Arkeologisk förundersökning 2023

Öpestorp (L1953:8005), Öpestorp 3:4, Öja socken,
Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Cecilia Ring

Arkeologisk rapport 2023:29

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Förundersökning i Gemla

Arkeologisk förundersökning 2023

Öpestop (L1953:8005), Öpestop 3:4, Öja socken,
Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Cecilia Ring
Copyright	Kalmar läns museum 2023
Redaktion	Anna-Karin Karlsson, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Syfte och frågeställningar	13
Metod och genomförande	14
Resultat	15
Tolkning och åtgärdsförslag	17
Utvärdering	19
Referenser	20
Tekniska och administrativa uppgifter	21
Bilagor	22

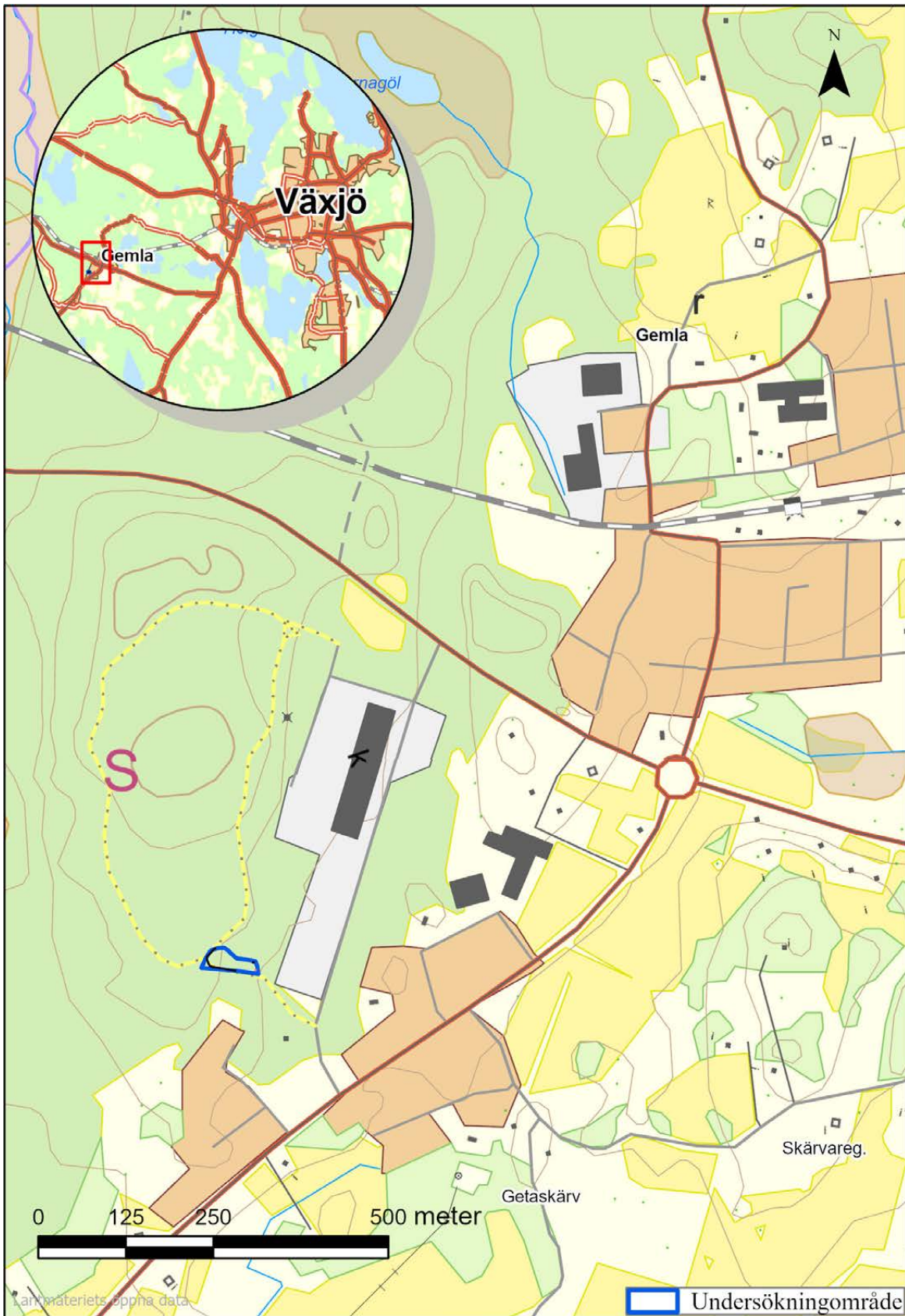
Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Sammanfattning

Inför Växjö kommuns planer på anläggandet av en vändplan och parkeringsplatser inom fastigheten Öpestorp 3:4 i Gemla sydväst om Växjö stad, har Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum utfört en arkeologisk förundersökning (fig. 1). Förundersökningen genomfördes under en dag i september 2023. Förundersökningsytan ligger delvis inom fornlämning L1953:8005 (fossil åker). I området finns även gravar; L1953:6796 bestående

av ett röse med en hållkista och L1953:7591, vilket är en närmast rektangulär stensättning. Strax öster om undersökningsområdet är en terrasskant, L2020:5683, registrerad.

Inom den förundersökta ytan anträffades och dokumenterades ett röjningsröse, inga arkeologiska fynd påträffades.

Figur 1. Undersökningsområdets placering i Gemla.

Inledning

Museiarkeologi sydost har med anledning av anläggandet av parkeringsplatser och en vändplan i anslutning till ett motionsspår i södra delen av Gemla, Växjö kommun genomfört en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Öpestorp 3:4. Förundersökningen berörde en 1700 m² stor yta inom och i anslutning till den

registrerade fornlämningen, L1953:8005, fossil åker (fig. 2). Inledningsvis gjordes en metalldektekning av Jonas Paulsson, Kula AB samt även en metalldektekning efter schaktningen. Förundersökningen och metalldektekningen gjordes under september månad 2023.

Figur 2. Översikt över förundersökningsområdet från väster.

Topografi och fornlämningsmiljö

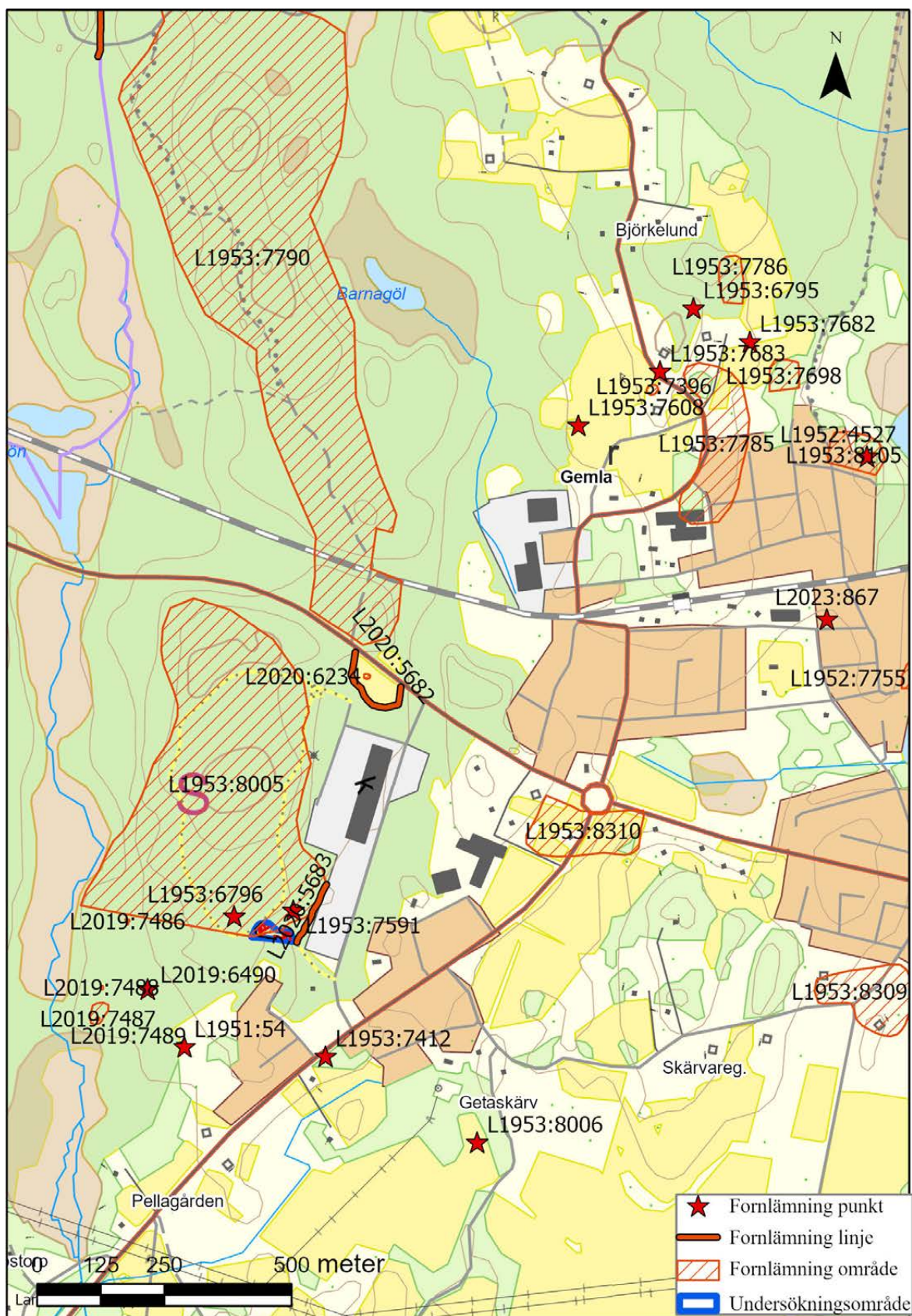
Öpestorp ligger sydväst om Gemla i Växjö kommun och ingår i det så kallade folklandet Varend. Undersökningsområdet är placerat på marker tillhörande byn Getaskärv i Öja socken. Dessa båda byar, Gemla och Getaskärv, är belägna på ryggen av en bred, flack drumlin, karaktäristisk för centrala Varend. Äldsta kända skriftliga belägg för Öja och Getaskärv är från år 1368 respektive 1402 (Nilsson 2015). Varend har förhistoriskt ursprung, och var i huvudsak belägen mellan sjöarna Åsnen, Salen och Helgasjön. De vanligaste fornlämningsstyperna inom denna förhistoriska centralbygd utgörs av fossil åkermark av typen röjningsröseområden, rösen och stensättningar (Färjare & Wikell 2017; Färjare 2021).

För ungefär 8 000–14 000 år sedan hade undersökningsområdet kontakt med Åsnens fornsjö. Människorna etablerade sig på de områden som blev till följd av att sjön med tiden minskade och torra och väl-dränerade marker skapades (Färjare 2021). I en agrarhistorisk översikt av Kronobergs län har regionen karakteriserats enligt följande: *”Centralbygden i anslutning till Helgasjön och Åsnen med kontinuerlig bosättning från stenåldern med ett tydligt samband mellan gravfälten liksom ortnamn från järnåldern och de historiska byarna. Under medeltid utgjorde området huvudbygd i folklandet Varend”* (Höglin 1997).

Förundersökningsområdet låg delvis inom fornlämningsområdet L1953:8005 i dess sydöstra hörn, fig 3. L1953:8005 består av fossil åkermark med ca 150 röjningsrösen samt stenfria ytor. Delar av

fornlämningsområdet har undersökts tidigare (Nilsson 2015; Färjare & Wikell 2017). En utredning av aktuell yta genomfördes 2021 (Färjare 2021) med anledning av att en detaljplan över området skulle upprättas. Vid den inledande fältinventeringen noterades röjningsrösen och röjda ytor inom den södra utredningsytan samt en stensatt terrasskant vilket utökade den fossila åkermarken L1953:8005 (Ibid). Terrasskanten, L2020:5683, mäter ca 130 m lång och består av stenar med enstaka större block.

Inom den fossila åkermarken (L1953:8005) finns även två gravar registrerade. Den ena är ett registrerat röse med en hållkista, L1953:6796 och en närmast rektangulär stensättning (L1953:7591). L1953:6796 ligger ca 50 meter väster om den nu aktuella ytan och L1953:7591 ca 30 meter norr om det nu aktuella undersökningsområdet. Cirka 250 m sydväst om området påträffades en hållristning, L2019:6490, i form av en skålgrop på ett större stenblock, 2015 (Färjare & Wikell 2017). Sydväst, väster och nordväst om hållristningen, påträffades vid samma undersökning tre stensättningar (L2019:7486, L2019:7488 och L2019:7487) samt en boplat L2019:7489 där avslag av grönsten och kvarts fanns tillsammans med sparsamt spridd skärvsten och en härd. Omkring 250 meter söder om det aktuella området finns även en stenkammargrav, L1953:7412 och ungefär 500 m norrut ligger ännu ett boplatsoområde, L2020:6234, där en härd med skärvsten samt två stolphål dokumenterats.

Figur 3. Fornlämningarna i närområdet till undersökningsområdet.

Fornlämnings-nummer	Lämningstyp	Socken	Fornlämnings-nummer	Lämningstyp	Socken
L1951:54	Boplats	Öja	L1953:7785	Bytomt/gårdstomt	Öja
L1952:4527	Minnesmärke	Öja	L1953:7786	Bytomt/gårdstomt	Öja
L1952:5295	Dike/ränna	Aringsås, Öja	L1953:7790	Fossil åker	Öja
L1952:7755	Småindustri- område	Bergunda, Öja	L1953:8005	Fossil åker	Öja
L1953:6795	Röse	Öja	L1953:8006	Fyndplats	Öja
L1953:6796	Röse	Öja	L1953:8105	Bytomt/gårdstomt	Öja
L1953:7241	Stenindustri	Öja	L1953:8309	Bytomt/gårdstomt	Öja
L1953:7257	Röse	Öja	L1953:8310	Bytomt/gårdstomt	Öja
L1953:7396	Röse	Öja	L2019:6490	Hällristning	Öja
L1953:7412	Stenkammargrav	Öja	L2019:7486	Stensättning	Öja
L1953:7591	Stensättning	Öja	L2019:7487	Stensättning	Öja
L1953:7608	Fyndplats	Öja	L2019:7488	Stensättning	Öja
L1953:7682	Fyndplats	Öja	L2019:7489	Boplats	Öja
L1953:7683	Vägmärke	Öja	L2020:5682	Hägnad	Öja
L1953:7698	Bytomt/gårdstomt	Öja	L2020:5683	Terrassering	Öja
			L2020:6234	Boplatsområde	Öja
			L2023:867	Fyndplats	Öja

Tabell 1. Fornlämningar

Syfte och frågeställningar

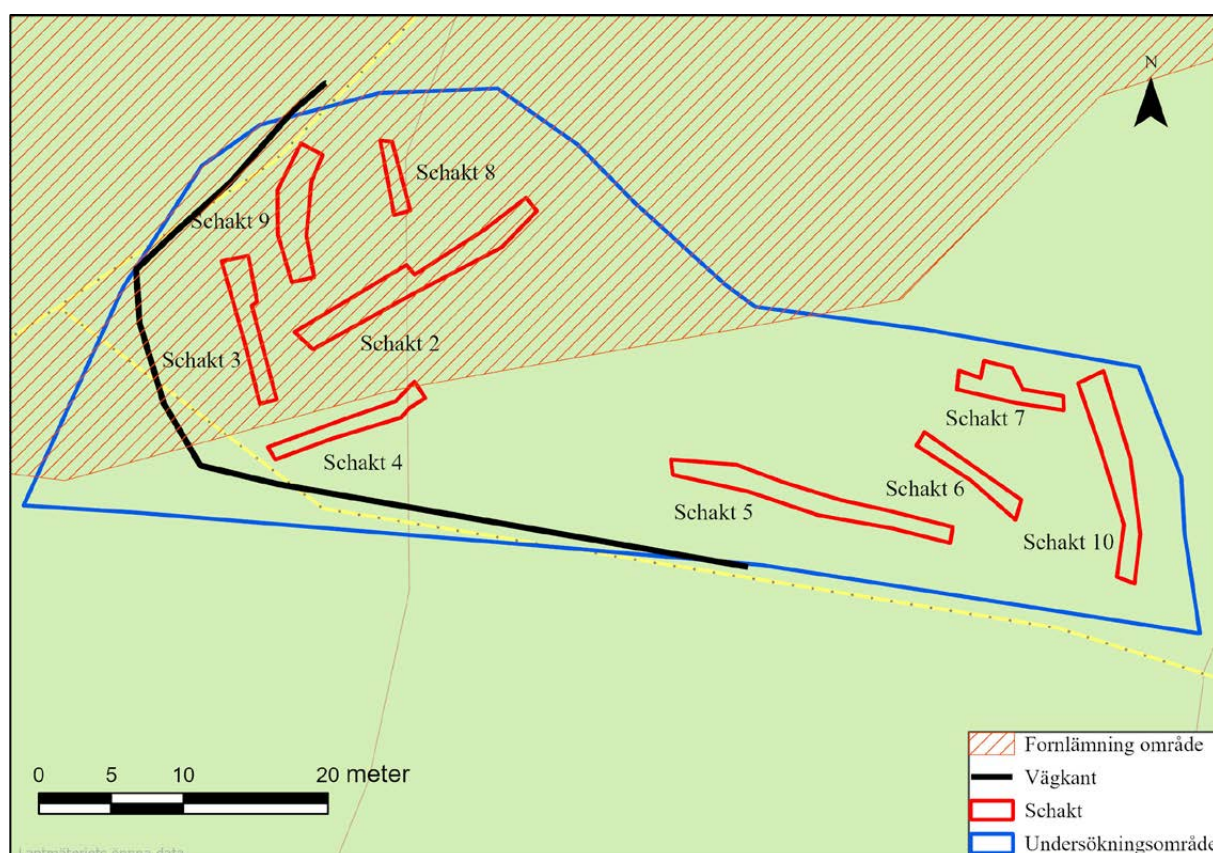
Förundersökningens syfte var ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Förundersökningen skulle fastställa och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet

samt ta tillvara fornyfynd. Resultaten skulle även kunna användas av undersökare för att bedöma och beräkna omfattningen av en eventuell arkeologisk undersökning. Resultaten skulle vidare kunna användas i företagarens planering.

Metod och genomförande

Undersökningen inleddes och avslutades med en metalldetektoravsökning av ytan. Metall-detekteringen genomfördes av Jonas Paulsson, KULA AB, bilaga 2. Därefter vidtog förundersökningen. Vid förundersökningen grävdes schakt med hjälp av grävmaskin över de ytor som var tillgängliga inom ytan. Markytan avbanades i tunna skikt och arbetet följdes från förnanivå och ner i den opåverkade moränen (fig. 4). Parallellt gjordes en kontinuerlig handrensning med fyllhammare.

I ett av schakten, schakt 10, grävdes en ruta, 1x1 meter stor med skårslev. Efter schaktningen gjordes ytterligare en avsökning med metalldetektor. Inmätning av alla schakt och kontexter gjordes med RTK-GPS i koordinatsystem Sweref99TM. Dokumentation i fält har gjorts digitalt med hjälp av dokumentationssystemet IDA. Fotografier togs med digitalkamera och har registrerats i en för fotoregistreringen avsedd Accessdatabas.

Figur 4. Schaktöversikt. Den svarta linjen visar den faktiska vägens sträckning.

Resultat

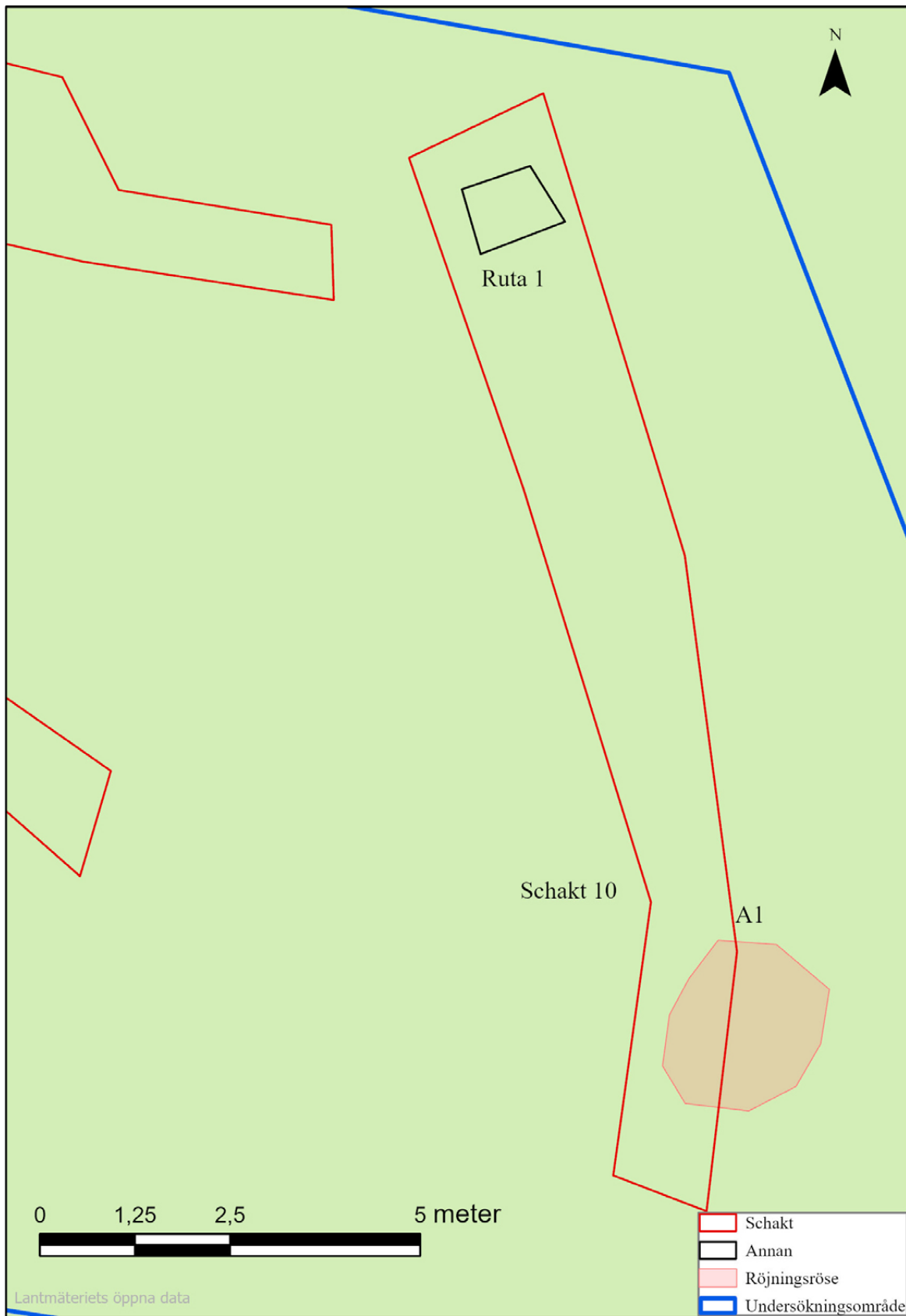
Vid den inledande och avslutande metalledetekteringen påträffades inga fynd. Vid den efterföljande söschaktningen grävdes 9 schakt (2–10, fig. 4). Den sammantagna ytan som schaktades var ca 146 m². Marken bestod av tunt förnalager och humusskikt. Under detta fanns bitvis ett mycket tunt humuslager, vilket direkt övergick i silt med inslag av morän. I vissa schakt förekom även ett stort antal större markfasta stenar (se bilaga 3). I det ena schaktet påträffades ett odlingsröse (fig. 5). Röset var cirka 2 meter i diameter och

ca 0,6 meter högt, nedsjunket i marken. Endast ett fåtal stenar gick att se i ytan. Röset var uppbyggt kring ett par större markfasta stenar. Ett ljusbrunt humöst lager – odlingsjord – iaktogs mellan stenarna i röset. Det fanns inga tydliga jordhorisonter i röset, vilket innebar att inga C14-prover togs.

En ruta grävdes i schakt 10 (fig. 6) för att se om det fanns några eventuella fynd i jordlagren. Inga fynd påträffades.

Figur 5. Röningsröset, A1 vilket låg i den sydöstra delen av förundersökningsområdet. Foto från V.

Figur 6. Placeringen på röjningsröse, A1, samt den grävda rutan i schakt 10.

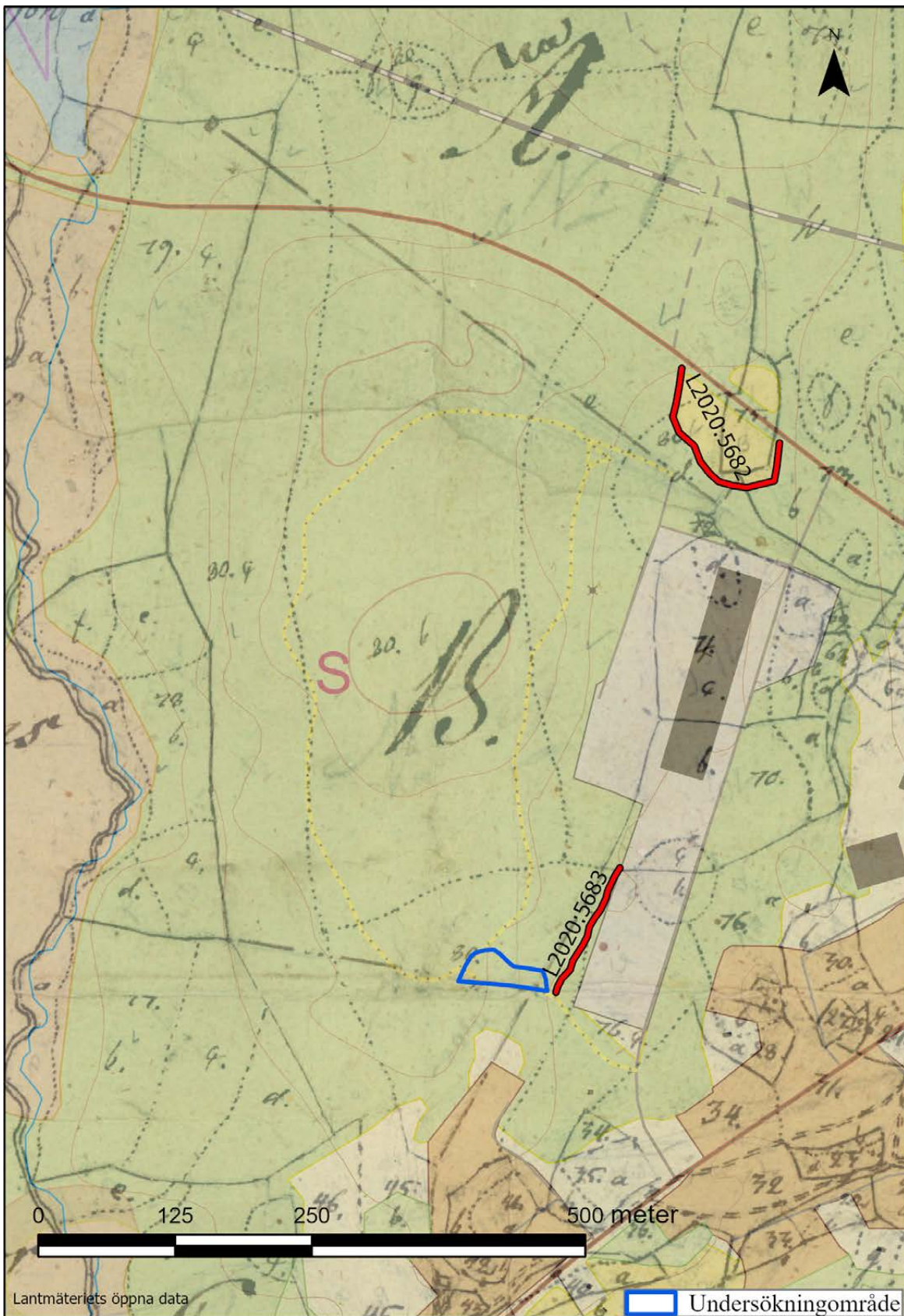
Tolkning och åtgärdsförslag

Trots undersökningsområdets läge strax intill och inom den fossila åkermarken, samt att undersökningsområdet ansluter till en sammansatt fornlämningsmiljö, påträffades endast ett odlingsröse. Den upptagna ytan saknade tydligt jordskikt under den humösa förnan och där var bara fläckvis ett tunt humuslager innan undergrunden. Detta kan bero dels på att marken inom undersökningsområdet sluttade mot öster och att området odlats i sen tid. Strax öster om undersökningsområdet fanns en cirka 0,3–0,6 meter högstensatt terrasskan (L2020:5683). Terrasskanten ligger i en historisk gräns som syns på bl.a. på storskifteskartan från 1817 (Storskifte 1817, 07-öja-12 Getaskärv, Harekullen med flera). Terrasskanten sammanfaller med, och avgränsar den nedre åkerytan som togs upp under 1900-talet, från den åkerytan som utgör den äldre stenröjda marken ovan avsatsen/terrasskanten. Möjligen kan

odlingsröset som undersöktes, vara från samma tid som terrasskanten.

I den arkiv- och kartstudie som gjordes i samband med den arkeologiska utredningen 2019 (Färjare 2021) visade kartmaterialet, storskifteskartan från 1817 (07-öja-12 Ss Getaskärv, Harekullen med flera) att det aktuella undersökningsområdet främst består av betesmark (fig. 7). Under början av 1900-talet, (Laga skifteskartan från 1918–20) har området odlats upp och terrasskanten L2020:5683 tillkommit (07-öja-59 Ls Getskärv och Harakulla).

Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum anser att det inte behövs några ytterligare antikvariska åtgärder inom den nu aktuella ytan. Länsstyrelsen i Kronobergs län beslutar i ärendet.

Figur 7. Storskifteskartan från 1817 med dagens bebyggelse synlig i bakgrunden.

Utvärdering

Syftet med schaktningsövervakningen var att ge Länsstyrelsen ett beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning samt att fastställa och dokumentera lämningarnas karaktär, datering, utbredning och komplexitet inom

undersökningsområdet och ta tillvara fornfynd. Vår bedömning är att syftet har uppnåtts. Förundersökningen utfördes i enlighet med undersökningsplanen.

Referenser

Färjare, A. & Wikell, R. 2017.

Röjningsröseområde, gravar, boplatser och ett skålgropsblock. Rapport över förundersökning av Öja 109:1 och Öja 165 vid Gemla, Öpestorp, Öja socken, Småland, Växjö kommun i Kronobergs län. Eldrun arkeologi och landskap, Wikell arkeologi, Arkeologiska skrifter 2017:8.

Färjare, A. 2021. *Stensättning och*

agrарhistoriska lämningar i Gemla, Växjö kommun. Arkeologisk utredning av två delområden inom fastigheten Öpestorp 3:4, Öja socken, Växjö kommun, Kronobergs län. Eldrun kulturmiljö, Eldruns arkeologiska skrifter 2021:3.

Höglin, S. Kronobergs län. *Agrарhistorisk*

landskapsanalys. Länsöversikt.

Landskapsprojektet rapport 1998:1.

Riksantikvarieämbetet. 1998. Stockholm.

Nilsson, H. 2015. *Arkeologisk utredning inför*

detaljplan, del av Öpestorp 3:4, Gemla socken Växjö kommun, Kronobergs län, Småland. Knaton AB, Rapport december 2015.

Historiska kartor och kartakter

Lantmäterimyndighetens arkiv:

07-öja-12. Getaskärv, storskifte på utägor 1816.
07-öja-59.

Getaskärv, laga skifte 1920.

Rikets allmänna arkiv:

Ekonomiska karta 5E0f respektive 5E1f från 1950

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-5443-2022
Kalmar läns museums dnr:	33-226-2023
Projektnummer KLM:	A2342
Uppdragsgivare:	Växjö kommun, Mikaela Alvedal
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö kommun
Socken:	Öja socken
Fastighet:	Öpestorp 3:4
Fornlämningsnr:	L1953:8005
X koordinat:	6302400 (N)
Y koordinat:	477602 (E)
Latitud:	56°51'53.4
Longitud:	14°37'57.4
M ö h:	167 möh
Fältarbetstid:	2023-09-14
Antal arbetsdagar:	1 dag
Personal:	Andreas Emilsson (projektledare), Cecilia Ring
Foto, Du-nummer:	Du443:001-011
Fyndnummer:	Inga fynd
Tidsålder:	Historisk tid
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	GPS, Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Fotolista digitala bilder.....	23
Bilaga 2. Metalldetekteringsrapport av Jonas Paulsson, Schulz Paulsson Arkeologi.....	24
Bilaga 3. Schakttabell.....	25

Bilaga 1. Fotolista digitala bilder

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland
Socken: Öja
Fastighet: Öpestorp 3:4

2023

DU 443

Nr Motiv	Från	Datum
1 Schakt 5	Ö	2023-09-14
2 Schakt 2	NÖ	2023-09-14
3 Schakt 5	V	2023-09-14
4 Arbetsbild med Cilla	V	2023-09-14
5 Miljöbild med terrasering	Ö	2023-09-14
6 Översiktsbild från stensättningen ner mot UO	N	2023-09-14
7 Miljöbild med grävmaskinen	V	2023-09-14
8 Översikt över delar av schakt	S	2023-09-14
9 Röjningsröse, A1	V	2023-09-14
10 Röjningsröse, A1	V	2023-09-14
11 Röjningsröse, A1	V	2023-09-14

Du443_011

Du443_001

Du443_002

Du443_003

Du443_004

Du443_005

Du443_006

Du443_007

Du443_008

Du443_009

Du443_010

Metalldetekteringsrapport

Undersökning med metalldetektor i samband med arkeologisk förundersökning inom fastigheten Öpestorp 3:4, L1953:8005, Växjö kommun.

Metalldetektormodell som användes: XP DEUS 11”

Undersökningen:

Arbetsmetod och utförande:

En systematisk metalldetektering utfördes av matjorden. Inledningsvis avsöktes tillgängliga delar av undersökningsområdet (UO) heltäckande från ytan. Den södra delen av UO var ej möjlig att detektera på grund av vegetation och rikligt med grenar från avverkning.

Vid ett senare tillfälle avsöktes matjorden från ytan i alla de igenlagda arkeologiska sökschakten. Detta med ambition att nå den undre delen av matjorden. Här kunde även den södra delen av UO detekteras.

Vid avsökningarna av matjorden negligerades generellt utslag från järnföremål medan alla andra kontrollerades. Metallföremål som med säkerhet kunde tillföras tiden före 1850 eller med osäkerhet kunde dateras i fält togs upp och mättes in. Metallföremål som med säkerhet kunde bestämmas till senare tid (d.v.s. efter 1850) tillvaratogs inte.

Fältarbetet utfördes den 2/9 och 22/9 2023

Detekteringssituationen: (fysiska faktorer som påverkar detekteringsresultatet) –

Vid undersökningstillfällena fanns på huvuddelen av UO en äldre skog med ringa undervegetation och enstaka större stenblock. Den södra delen var avverkad och hade hög vegetation och rikligt med grenar från avverkningen.

Arbetet utfördes vid meteorologiskt gynnsamma förhållanden.

Jonas Paulsson (Arkeolog och metalldetekteringsspecialist)

Schulz Paulsson Arkeologi AB

Telefon: 0701733223, E-post: sp.arkeologi@gmail.com

Bilaga 3. Schakttabell

OBJECT-ID *	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Fyllningstyp	Fyllningsfärg	Beskrivning	Area (m ²)
2	18,1	1,9	0,35	Silt	Brungrå	Tunt förnalager, undergrund av något stenblandad silt.	29,623
3	10,2	1,6	0,25	Siltig morän	Brungrå	Tunt torvlager där under stenblandad silt	13,734
4	11,2	1,16	0,2	Silt	Brungrå	Tunt förnalager, undergrund av gulbrun silt. Ett antal större markfasta stenar	11,932
5	19,7	1,72	0,2	Silt	Brungrå	Tunt förnalager, undergrund av gulbrun silt. Ett antal större markfasta stenar. Flertalet syntes redan i ytan	26,047
6	8,2	1,44	0,25	Silt	Brungrå	Tunt förnalager, undergrund av gulbrun silt med enstaka större markfasta stenar.	8,791
7	7,5	2,3	0,25	Silt	Brungrå	Tunt förnalager, undergrund av gulbrun silt med enstaka större markfasta stenar.	11,074
8	5,3	1,21	0,4	Siltig morän	Brungrå	Tunt förnalager där under stenblandad silt	4,951
9	5,7	2,3	0,425	Siltig morän	Brungrå	Tunt förnalager där under stenblandad silt	17,877
10	13,7	2	0,25	Silt	Brungrå	Tunt förnalager, undergrund av gulbrun silt med enstaka större markfasta stenar.	22,250

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

